

Проф. др Зоран Лакић

СЕМИНАРИ ИСТОРИЧАРА - ЗНАЧАЈАН ДОПРИНОС НАСТАВИ ИСТОРИЈЕ

Настава историје у сваком цивилизованом друштву је третирана као област од посебног друштвеног интереса. Незамјенљива је улога школе у обликовању историјске свијести и развијању историјског мишљења. Ниједна област живота није тако осјетљива на друштвене промјене као што је област васпитања и образовања. Највећа међузависност са тим промјенама огледа се у историји као наставном предмету.

Историја је као хуманистичка наука окренута човјеку, што још више потенцира њен шири значај. Као таква она помаже образовању личности и позитивно је усмјерава у правцу рационалног сазнања о човјеку и његовом окружењу. Она помаже и осталим друштвеним наукама у поимању историјских вертикала. Поменимо само историјске романе и друга књижевна дјела која су ослоњена на историјску емпирију. Добрица Ћосић пише да је у тој историјској грађи нашао много чињеница и појединости "без којих моја романескна визија 1914. и 1915. године - не верујем да би била убедљива. Документи и чињенице те реалности, вероватно - највише ратне депеше, били су ми надахнуће... без, кога не бих могао да исписујем своју имагинацију и читаоца уверим у њену објективну реалност; документи и чињенице су читаоцу једини докази - да је *Време смрти* историјски истинита приповест". И још један велики српски књижевник, Антоније Исаковић, у свом најновијем роману *Господар и слуге* каже да историјски роман приповиједањем објективно уобличава неку историјску грађу, у ствари историјско вријеме и његове личности који имагинарно прерастају у хероје. Тако је свијет романа у ствари свијет "историјске и публицистичке грађе". Најбољи писци историјских романа посјеђују осјећај за историју, моћ да изнова створе и населе просторе којих више нема, да се са њима изнутра поистовијете и да из њих извуку суштину. Па ипак

књижевно дјело историјског садржаја може само да подражава историју а никако не може да је замијени.

Бројни су примјери из опште и националне историје који утемељују наведену тезу. Уосталом, имам доста пријатеља - књижевника, који су увијек тражили консултацију о конкретним историјским догађајима и процесима, о историјским личностима, када су се спремали да на свој, умјетнички начин обликују дио историјске прошлости. Зар прва истина о голооточком времену није саопштена у литерарним дјелима? Ова литература је подстицала или, пак, сама рушила - харизматичне култове, историјске митове, "пожељну" историју и друге друштвене девијације. Другим ријечима помогла је сакупљање знања без којег се не може објективно промишљати и објективно обликовати историјске прошлост.

То прожимање науке и умјетности са тиме се не исцрпљује. Но то није предмет овога рада. Зато ћу само указати да и многа ликовна дјела имају за основ историјску емпирију. Само ћемо поменути позната умјетничка платна галеријске вриједности као што су, примјера ради, Косовски бој, Вучји До или Сутјеска. У њиховим порукама акумулирано је историјско знање. Она испиришу на историјско размишљање.

И филозофи су се користили историјом, не мање од историчара који су се бавили филозофијом историје. Један мој пријатељ, угледни југословенски филозоф већ одавно ми је понудио сарадњу у раду по принципу - ви мени сигурну фактографију а ја вама прихватљиву филозофију, и тд.

О узајамности и прожимању историје и умјетности размишља и академик Милосав Бабовић на синтетичан начин: "Одувијек су значајни историјски догађаји постојали као тема у умјетности. Шта би свет знао о тројанском рату да није Хомерове Илијаде и Одисеје. Наполеонову епоху нису упознавали милиони Европљана по Тјеровој *Историја конзулсџва и царсџва*, па мање и по мемоарима Наполеонових маршала - Рапа, Сегира и Мармона, него по *Вайерлоу* - Виктора Игоа, по величанственој епопеји *Рајна и мира* Лава Толстоја и *Баруџу и џејелу* пољског романсијера Стефана Жеромског. По Давидовим монументалним композицијама *Прелазак џреко Алпа* и *Аусџерлиц*; по генијалној Бетовеновој *Хероџци*".

Поучан је став једног од водећих савремених њемачких историчара Јиргена Коке, који каже: "Желимо ли научно опхођење са историјом, или бар сматрамо да је оно у данашњим приликама неизбјежно, онда из тога слиједи да се са историјом не треба опходити на просветитељски начин". Овај можда и оштро формулисан став почива на још старијој истини, која припада Цицерону - да "људи без историје остају заробљеници свијести -

сличне свијести дјетета - које, нити зна одакле долази, нити - куда ће отићи. Упознати своју историју - значи одрасти".

Има дакле, пуно разлога што се до сада настави историје придавао изузетан значај. Он се огледао у више врло опипљивих чињеница: на нивоу претходне Југославије излазио је часопис *Настава историје* који је доносио теоријско - педагошке текстове и преносио практична искуства из наставе историје на свим степенима образовања. Организовани су редовни семинари историчара Југославије на којима су учествовали и наставници историје из Црне Горе. За сада посљедњи у редовном низу организован је ујесен 1990. године, дакле непосредно уочи грађанског и вјерског рата који је дивљао на просторима претходне Југославије, посебно у бившој југословенској републици Босни и Херцеговини 1991-1995. године. Убрзо су услиједиле и нове невоље које су директно захватиле и наставу историје у Црној Гори. Ријеч је о санкцијама којима је још више осиромашена материјална основа школа, па тако и настава историје. Престали су са радом републички семинари историчара, који су из године у годину окупљали безмало све наставнике историје у Црној Гори оне из основних и средњих школа, као активне учеснике и оне са Универзитета као предаваче. На њима се говорило о значајним тематским цјелинама: савремена епоха и њене идеологије, изазови савремене историје, настава историје у плуралистичком друштву, Црна Гора у освит XX вијека, устанак у Југославији 1941. године и др. Зато су ови семинари били значајна допуна наставе историје. Посљедњи у редовном и успјешном низу ових скупова у Црној Гори одржан је на Цетињу - фебруара 1993. године. У отвореној расправи чуле су се и ријечи критике на програме и уџбенике који се користе у настави. Што је најважније предавања су објављена у часопису *Васпитање и образовање* и тако учињена доступним и корисним за све читаоце овога часописа, у ствари за све наставнике у школама. И то је до завођења санкција противу СР Југославије - било све, у ствари, доста. Потом су наступили много тежи дани за наставу историје. О ранијим зимским и љетњим школама, као облицима перманентног рада са наставницима историје, могло се само сањати. Пресахли су и симпозијуми, предавања и други облици рада које су до тада успјешно организовали Републички завод за унапређивање школства Црне Горе и Друштво историчара Црне Горе. Идеје о радио-школама су у новом времену биле нереалне - из простог разлога што се није имало средстава ни за редовну наставу. Школе су осиромашиле и по основу књижног фонда у толикој мјери да се та ставка од 1993. године више статистички не прати. И наставници историје су све више губили навику да куповином књига надокнаде пропусте који се јављају због честих измјена планова и програма

и оправданих тешкоћа у издавању уџбеника, који је остао једино помагало у настави историје.

Промене кроз које је пролазило наше друштво у посљедњих 4 - 5 година управо су налагале потребу интензивних консултација наставе историје са историјом као науком. Претходна Југославија је територијално више него упола скраћена. И по броју становништва је преполовљена. Границе су, дакле, драстично измијењене. Са тим променама дошло је и до великих друштвених промена. Умјесто шесточлане СФРЈ, сада имамо - двочлану СР Југославију. Једнопартијски систем трансформисан је у вишестраначки. Заживио је страначки плурализам а дошле су и друге новине, што је све морало да се одрази и на наставу историје, макар у њеном приступу.

Једне промене су изазвале и оне друге, са становишта наставе историје - још значајније. Ријеч је о односу опште и националне историје. Требало је прво појмовно дефинисати шта је то општа, а шта национална историја, јер ништа више није као прије. Којој историји, на примјер, припада историја отцијепљених република: то није више национална историја, јер су створене четири нове, углавном, националне државе, али то није ни општа историја како је третирана у шесточлавној федерацији. И даље - промене су узроковале измјену и неких других појмова. Шта су, на примјер, сада у новој Југославији - националне мањине; какав је однос мањина према држави и власти према несловенским мањинама; има ли мањина словенског поријекла. У сваком случају и то је додатна тешкоћа за наставнике историје. Јер објашњења о томе нема у уџбеницима, зато што није учињен договор који би био поштован на свим просторима нове државе.

Друштвене промене су отвориле потребу да се критички приспитају и основни садржаји - како опште тако и националне историје. То се посебно односи на период који називамо савременом историјом. Када је ријеч о националној историји *terminus ante quem* по могао би бити лоциран на 1918. годину и на стварање прве заједничке државе југословенских народа. У општој историји тај камен међаш је различит: код Француза - то је 1789. година када је избила Француска буржоаска револуција, код дојучерашњег СССР-а то је 1917 - година Октобарске револуције итд.

И школска и научна историја бавиле су се претежно политичком историјом. То је посљедица упорних политичких притисака којима су били изложени и научна историографија и настава историје. Сада је већ знано да је политичка историја "лако кварљива роба" и као таква подлијеже честим променама које нису узроковане научним разлозима.

Критичким преиспитивањем школских садржаја ваља наставу историје ослободити од много чега што ју је гушило и гуши, а онда и у наставу увести, преко историјске науке, наравно - такозвану *histoire total*, која је много отпорнија на друштвене промјене. То је, разумије се, процес који дуго траје. Семинари за наставнике историје могли би бити прави вјесници тих неопходних новина. Симпозијуми о настави историје били би чак и корак више, а љетње и зимске школе историчара са конкретним тематским садржајима које су се, иначе, показале врло корисним, биле би нешто што се може сматрати као врхунска потреба у настави историје. Томе се могу додати радио и телевизијске емисије из области школске историје, што би помогло даљем унапређивању наставе историје, због неспорно великог утицаја мас-медија у савременом друштву. Након свих тих облика усавршавања наставника дошла би рационална употреба уџбеника историје као синтезе научне и школске историје.

Када је ријеч о критичком преиспитивању ранијих оцјена историјских процеса - подсетимо само на пар чињеница које су, колико до јуче, биле апсолутно неспорне. Чин уједињења југословенских земаља 1918. године с разлогом је означен као велики историјски догађај. Ако га посматрамо по хоризонтали, он је један од оних догађаја који су довели до оснивања нових независних европских држава; посматран по вертикали, он се јавља као круна ослободилачких напора југословенских народа који је као процес дуго трајао а као заједничка идеја још више. Данас има историчара који оспоравају овакве оцјене, иду у крајност па сваку Југославију сматрају промашајем, антисрпском творевином, земљом у којој су сви били губитници, чак и они који су преко Југославије као транзита дошли до својих националних држава.

Као други примјер наводимо Југославију у Другом свјетском рату. Једно вријеме је оспораван антифашизам НОП-а иако је знано да је био не само неоспоран, већ и међу најјачима у окупираној Европи у II свјетском рату. Друго је, опет, питање колико је исправно монополисати антифашистичку борбу и везати је само за један субјекат. Познато је да су се међу антифашистима налазили и антикомунисти. Уосталом, антифашистичка коалиција великих сила је најбољи примјер за то.

У једној анкети проведеној међу ђацима основних и средњих школа уочљиво је да међу њима постоји велики интерес за проучавањем историје религије. Позната је на примјер, цивилизацијска улога Српске православне цркве у очувању националног имена, али и њен просветитељски рад за свој народ. О томе се мало зна, а још мање о патриотском држању српског патријарха др Гаврила Дожића у току рата 1941-1945. године, који је био

заточеник фашистичког логора на Бањици крај Београда, а затим и робијаш злогласног нацистичког логора у Дахау.

Прво култ Русије, а затим и култ СССР-а, одавно је учврстио коријен у Црној Гори. Када Црвеној армији није ишло на фронту против Хитлера 1941. године, наш човјек је сматрао да је ријеч о Кутузовљевој тактици у коју је упао чак и Наполеон 1812. године. Идеализацију остварења СССР-а његовали су и партизани и четници. На другој страни, Србија и Црна Гора, односно касније Југославија - препознаване су као земље и народи који су увијек тражили помоћ када су били у невољи а који су у миру ускраћивали подршку - "великом брату".

Нови поредак је реалност савременог свијета. Без обзира да ли га прихватили и како га третирали - он је ту са нама. Његова правила понашања мјерена су различитим аршинима - нарочито када је у питању однос малих и великих. Тачно се зна у том новом поретку шта коме припада и гдје је коме мјесто, без обзира колико то коме одговара. Наука се изјаснила и у том смислу: мали народи и државе могу пратиципирати у њему својом памећу, дакле интелектуалним потенцијалом, који треба стварати. Наведени примјери, а има их много више, увјерљиво говоре о потреби школског и ваншколског образовања и наставника и ђака. У противном се може десити да опет будемо на зачељу у смислу да ће на дну бити они који не знају да се користе компјутером; у средини ће бити они који га користе за игру а на врху они који буду знали да се користе његовим могућностима.

Има наравно и других примјера које отвара процес наставе, али је питање како ће се наставници при томе снаћи. Навешћемо пар глобалних тема: распад или разбијање претходне Југославије у рату 1991-1995; фашизам 1939-1945. и неофашизам - 50 година касније; Југославија - двочлана федерација; положај националних мањина и њихова права; Дејтонски споразум и мир на Балкану итд. Наставници у учионици су све мање интерпретатори који преносе готова знања, али којих, како за сада ствари стоје нема у довољној мјери. Наставник мора све више бити креатор који објашњава процесе, остављајући могућност и за друга мишљења. Из већ помињане анкете коју сам организовао 1993. године види се да ученици још увијек имају велико повјерење у оно што наставник саопштава на часу: "све што научимо на часу - никада нећемо заборавити", "градиво је занимљиво, а професор нам објасни све што нам је нејасно", "настава и часови историје су занимљиви... и милина је слушати професорова излагања".

Да би се олакшао посао наставника и задатак ученика да овладају истинским знањима - неопходна је чвршћа и интензивнија кооперација

наставе и науке. Она је засада заиста, врло скромна. Права наука се налази у научној периодици. Часописи мало брже и рационалније дјелују од научних студија. Невоља је у томе што их је сада мало. У Црној Гори су у настави коришћени само *Историјски записи* и *Васпитање и образовање*. *Историјски записи* су у иновираној уређивачкој политици, много више него до сада, окренути настави историје. То је, уосталом, обећано у Ријечи нове Редакције: "Трудићемо се да елементи модерног у науци, такође, буду чиниоци нове уређивачке политике. То је захтјев наше историјске науке и друштва у цјелини. Покушаћемо да се окренемо и кључним питањима наставе историје, како би се науком ублажили проблеми наставе. Једном ријечју - настојаћемо да обогатимо досадашње разноврсне садржаје *Историјских записа*. Уз уобичајене рубрике, увешћемо и неке нове, у којима ће се третирати теоријска и филозофска питања историје као науке, затим критичко објављивање архивске грађе, унапређивање методике наставе историје на свим ступњевима..." И заиста на добар пријем у школама наишли су *Историјски записи*! Многе школе, међутим, још нису претплаћене на овај часопис, који се спрема да обиљежи и 70- то годишњицу свога излажења. Надаље, наставници историје ће се обрадовати поновном излажењу *Наставе историје* - часописа Савеза историчара Југославије, који је у 1995. години изашао у два броја. Нова Редација је обећала да ће настојати да садржај Часописа прилагоди потребама процеса наставе историје, као и актуелним питањима историјске науке. У том смислу часопис се састоји из четири дијела: први је посвећен историјској науци, други - наставној пракси, трећи доноси приказе најновијих историографских издања, а четврти дио часописа доноси библиографске прилоге.

И у Црној Гори су учињени административни напори да се сагледа питање наставе историје у новим условима. Прије двије године основана је Комисија при Министарству просвјете и науке, која је интензивно и дуго радила. Какав ће бити коначни резултат - тек треба да се види, мада чуди што тај посао није повјерен Републичком заводу за унапређивање школства који је екипиран да стручно прати комплетну наставу, па и наставу историје. Умјесто тога - он је укинут.

Иницијатива професора историје Филозофског факултета у Никшићу и Друштва историчара Црне Горе да се обнове ранији семинари историчара, које наставници с разлогом траже, није наишла на одобравање код одговарајућег Министарства, ево, већ пуне три школске године. То је утолико чудније што се у другим областима овакве иницијативе објеручке прихватају. Тако су наставници по школама - без научне литературе и научне периодике - препуштени сами себи да се сналазе у овом времену великих друштвених промјена. Школе и наставници су спремни да

финансирају своје учешће на оваквим семинарима а универзитетски професори ни до сада нису тражили надокнаду за ову врсту допунског рада.

Није, дакле, ријеч о сталешким, већ о друштвеним проблемима историчара. Они су заинтересовани да њихов часопис - *Историјски записи* излази редовно - 4 пута годишње. Министарство се определилило да га претвори у годишњак - и то у години када треба да обиљежи 70 година свога излажења! Историчарима, такође, није јасно зашто је пројекат **Историја Црне Горе** повјерен индивидуалном тиму историчара, а не Историјском институту Црне Горе и Редакцији за историју Црне Горе којој је друштво одавно повјерило управо тај задатак. И даље: школска 1995/96. година се, ево, завршава а још није изабран - постављен републички инспектор - за историју, што је надлежност а ваљда и обавеза - просвјетне бирократије. Најзад се поставља питање зашто Историјски институт није добио ни један динар за издавачку дјелатност у 1995. години, иако је припремио и објавио десетак књига. И зар заиста старешина Историјског института треба, већ четврту годину - да буде вршилац те дужности а не директор. К томе додајмо да Одсијек за историју и географију Филозофског факултета у Никшићу има тешкоћа у вези са отварањем послједипломских студија, које нису узроковане наставно-научним проблемима, већ административно-бирократским односом.

На основу свега изложеног јасно је да се историјска струка у Црној Гори налази у великим проблемима. Један од њих је и **организација семинара за наставнике историје**. Да ли се прекидање успјешног рада семинара за наставнике историје уклапа у став о редукцији историје, који је иначе, одавно превазиђен. Није, ваљда, да се подлегло лаицизму да нас "историја учи да историчарима не треба вјеровати" - што је једино научено из историје, али не у средњој школи или на факултету, већ - зна се гдје и одкуда. Историја је била и остала *magistra vitae est*. И још приде: *festis temporum* и *lux veritatis*. Не заборавимо ни одредницу - *arbitra partium et gentium*. Заиста, последице оваквог стања, ако се брзо не отклоне, могле би бити веома опасне, не само по историју и историчаре, већ и по друштво у цјелини.

Prof. dr Zoran Lakić

Les séminaires des historiens - la contribution importante à l'enseignement d'histoire

Les séminaires des historiens sont organisés comme une forme permanente de l'éducation des enseignants d'histoire dans le Monténégro et en Yougoslavie. Leurs buts étaient tout à fait justifiables et les séminaires avaient déjà une tradition assez riche. Par conséquent; les enseignants les acceptaient condialement.

Les sanctions et le blocus établis par l'Organisation des Nations Unies contre la Yougoslavie pendant les dernières années ont privé les habitants de la Yougoslavie de beaucoup de choses importantes. Cela se reflétait inévitablement à l'école - aux enseignants aussi bien qu'aux élèves.

Les grandes transformation sociales en Yougoslavie (la fédération de six membres est devenue une fédération de deux membres) ont imposé la nécessité de renouveler les activités des séminaires des historiens du Monténégro. L'initiative provient des écoles et les professeurs d'université sont disposés de prendre part au travail des séminaires volontairement. Il semble que les organes de l'instruction publique ne prennent point soin de tout cela en négligeant obstinément ces demandes. Le résultats des certaines enquêtes montrent que les changements sociaux mentionés sont peu connus. Cela peut provoquer des conséquences à la longue durée. C'est pourquoi cette question représente un problème social plus vaste.